

Beleidsplan 2025-2029

AVL 27 juni agendapunt 11

Erfgoed in een veranderende leefomgeving

Onze missie

Heemschut beschermt het gebouwde en aangelegde culturele erfgoed van Nederland door het genereren van aandacht en beleidsbeïnvloeding. We zetten in op behoud, voortgezet gebruik en hergebruik. We doen dit met deskundigheid, onafhankelijkheid en maatschappelijke betrokkenheid.

Zo staat het in onze statuten:

Erfgoedvereniging Bond Heemschut stelt zich ten doel het behoud, de bescherming en de instandhouding van de schoonheid en het historisch-ruimtelijk karakter van Nederland in het algemeen en van cultuurmonumenten in het bijzonder.

De Bond Heemschut bestaat sinds 1911 en is met bijna 5.000 leden de grootste particuliere belangenorganisatie op het gebied van erfgoedbehoud. We onderscheiden ons door een landelijk dekkend netwerk met ruim 160 vrijwilligers, georganiseerd in provinciale commissies en thematische werkgroepen. Onze vrijwilligers hebben veelal een deskundige achtergrond op inhoudelijk vlak, bijvoorbeeld op het gebied van de monumentenzorg en/of de fysieke leefomgeving, dan wel op politiek-bestuurlijk vlak. Onze commissie- en werkgroepleden worden ondersteund door een klein team van professionals op het landelijk bureau in Amsterdam.

Heemschut rekent alle vormen van aangelegd en gebouwd erfgoed in heel Nederland tot haar aandachtsgebied. Nederland wordt immers bepaald door cultuurlandschappen, waarbij het gebouwde erfgoed (de cultuurmomenten) mede de identiteit bepaalt van onze directe omgeving. Tot ons werkveld rekenen we ook de aandacht voor mobiel erfgoed (varend, rijdend en vliegend) en roerende voorwerpen in relatie tot historisch waardevolle interieurs: de zogenaamde interieurenssembles. Immaterieel erfgoed draagt bij aan het voortgezet gebruik van ons erfgoed. Daarom leggen we graag de verbinding met organisaties en gemeenschappen die door hun gebruik, ambachten of tradities gebouwd en aangelegd erfgoed in stand houden.

Heemschut is met deze brede invalshoek een unieke organisatie binnen de erfgoedsector. Kernwaarden van onze vereniging zijn onafhankelijkheid en deskundigheid. We hebben een duidelijke mening over het behoud van erfgoed en we staan met elkaar voor dit belang. We dragen onze standpunten actief uit en nemen stelling. Deskundigheid wordt ingezet op lokaal, regionaal, provinciaal, landelijk en Europees niveau. Dat doen we bij voorkeur samen met andere organisaties en gemeenschappen, die wij zien als onze Bondgenoten. We heten immers statutair al meer dan 110 jaar de *Bond* Heemschut.

Als particuliere organisatie zijn we van en voor de burger. Behoud van erfgoed is mensenwerk, en daarom vinden we het nemen van eigen initiatief belangrijk. Een klein professioneel bureau ondersteunt de activiteiten en acties van commissies en werkgroepen, waarbij samenwerking één van de belangrijkste sleutels tot succes vormt.

Onze visie

Wij geloven dat erfgoed betekenis geeft aan onze leefomgeving, bijdraagt aan duurzame ontwikkeling en mensen verbindt. Heemschut werkt aan een samenleving waarin erfgoed vanzelfsprekend wordt meegewogen bij keuzes over ruimte, identiteit en toekomst.

Erfgoed is belangrijk. Het geeft betekenis aan onze leefomgeving, het zorgt voor herkenning en draagt bij aan onze identiteit. Dat geldt zeker voor gebouwd erfgoed en onze ruimtelijke omgeving. Gebouwd erfgoed zelf is ook duurzaam: het staat er al. Sloop is als je alles eerlijk berekent veel meer belastend voor het milieu dan renovatie.

Steeds meer mensen hechten belang aan erfgoed. Ze genieten ervan en koesteren het. Dat bewijzen niet alleen de Open Monumentendagen maar ook het toenemende bezoek aan unieke steden en bijzondere cultuurlandschappen. Maar omdat het zo vanzelfsprekend lijkt wordt de urgentie van behoud en bescherming van dat erfgoed pas gezien als het verloren dreigt te gaan. Dat geldt zeker voor alledaags of jong (na 1965 gebouwd) erfgoed, maar ook voor waardevol maar niet beschermd cultuurlandschap. Het grote aantal meldingen dat Heemschut jaarlijks ontvangt onderstreept deze urgentie.

Naast de zorg van veel betrokken eigenaren voor erfgoed is de rol van eigenaren en ontwikkelaars belangrijk bij initiatieven voor het behoud van erfgoedwaarden bij plannen voor nieuwe ontwikkelingen. Uit het aantal meldingen dat we krijgen blijkt dat veel erfgoed wordt bedreigd niet beschermd is. Bij planontwikkeling is de keuze vaak al gemaakt om deze erfgoedwaarden weg te bestemmen.

De overheid is bepalend voor het beleid rond erfgoed in wat *de fysieke leefomgeving* wordt genoemd. Zij borgt ook de wet- en regelgeving. In de discussie over de kwaliteit van de fysieke leefomgeving vindt Heemschut dat het belang van cultureel erfgoed als een integraal onderdeel van die fysieke leefomgeving essentieel is. Wij willen daarom de maatschappelijke waarde die het vertegenwoordigt benadrukken.

Heemschut constateert dat erfgoed en erfgoedwaarden continue onder de aandacht gebracht dienen te worden om te zorgen voor een brede bewustwording bij burgers en initiatiefnemers, maar zeker ook bij politici en bestuurders die verantwoordelijk zijn voor een goede verankering in beleid en regelgeving.

Daarbij is het van belang dat erfgoedwaarden vroegtijdig geïnventariseerd en gewaardeerd zijn en tijdig worden meegewogen bij ruimtelijke plannen en besluiten over behoud en vernieuwing. We zien dat burgerinitiatieven, -kennis en -kunde in onze samenleving steeds belangrijker worden en willen deze daar waar het gaat om het behoud van erfgoed dit ondersteunen en effectiever maken. Het ontwikkelen van jurisprudentie in het kader van de nieuwe Omgevingswet, maar vooral het werken aan kennisontwikkeling bij burgers en bondgenoten en het verspreiden van goede voorbeelden van beleidsbeïnvloeding draagt daar aan bij.

Onze strategie

Heemschut zet deze beleidsperiode in op:

1. Proactieve bescherming:

We versterken onze invloed in beleid, wetgeving en besluitvorming via kennisdeling, samenwerking, participatie en juridische inzet.

2. Verbinding & vernieuwing:

We verbreden het erfgoedbegrip, zetten in op jong en mobiel erfgoed en verkennen de samenhang met immaterieel erfgoed. We werken samen met burgers, Bondgenoten en overheden.

3. Versterking van onze organisatie:

We investeren in versterking van ons vrijwilligersnetwerk, vergroten onze zichtbaarheid, verbeteren van onze financieringsbasis en moderniseren onze communicatie.

Onze maatschappij verandert. Niet alleen de samenstelling van de bevolking, maar ook generaties denken anders over bestaande waarden. Onze omgeving en ons erfgoed horen daarbij. We zien dat een steeds grotere groep mensen zich interesseert voor kunst, cultuur en erfgoed. Tegelijkertijd zien we ook dat nieuwe generaties erfgoed op een andere manier ervaren. Ze waarderen bijvoorbeeld ook jong erfgoed, waarbij het begrip schoonheid in veel gevallen een nieuwe dimensie krijgt.

We constateren dat er een enorme druk op de schaarse ruimte in Nederland. Hoe daar mee om te gaan vormt één van de grootste uitdagingen voor de toekomst. In dit debat verdient erfgoed een plek, en stellen wij dat de bestaande waarden altijd uitgangspunt dienen te zijn bij de afweging hoe welke keuzes worden gemaakt bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen.

Wij zijn de Erfgoedbeschermers

Heemschut heeft als organisatie zelf een lange geschiedenis rond het begrip schoonheid en behoud en de bescherming van erfgoed. Deze begint in 1911 en kent verschillende hoogte- en dieptepunten. Heemschut wil het verhaal vertellen van de vaak verloren, maar zeker ook geslaagde strijd om de schoonheid. De strijd voor behoud rust op sterke schouders, die we niet mogen vergeten. Erfgoedbehoud- en bescherming is een missie om door te geven, het gaat over de generaties heen. Daarom moeten we mensen van alle leeftijden wijzen op dat wat er was, dat wat er nu is, maar ook wat het kan worden als we weloverwogen beslissingen nemen. En dat veel van wat er nu is aan bijzondere monumenten, stadsgezichten en landschappen veelal te danken is aan de strijd van een grote groep erfgoedbeschermers.

Veel erfgoedbeschermers van nu vinden zich binnen onze vereniging. We staan als brede landelijke organisatie open voor liefhebbers van alle vormen van erfgoed. Onze leden maken daarbij ons werk mogelijk. We bieden gedrukte en digitale informatie en organiseren met onze vrijwilligers excursies

en bijeenkomsten om onze leden betrokken te houden bij ons werk en niet-leden te laten kennismaken met onze doelstelling en ons werk.

Actieve leden zijn onze vrijwilligers in de commissies en werkgroepen. Deze vormen met elkaar de kern van de vereniging. Het op peil houden van de commissies met opvolgers en de dekking van deskundigheden en spreiding is een zorg waar de vereniging zelf de komende jaren intensief over moet nadenken. We willen de komende jaren investeren in scholing, opvolging en verbinding van commissies en werkgroepen.

We zetten in deze beleidsperiode in op een bescheiden groei van het aantal leden, ook omdat we zien dat directe betrokkenheid beter werkt dan dure campagnes. Deze inzet moet ook komen van onze eigen vrijwilligers, die immers met hun acties heel lokaal laten zien waar ze zich voor inzetten.

De invoering van de Omgevingswet (de opvolger van de Wet Ruimtelijke Ordening) leidt bij overheden, initiatiefnemers en burgers tot nieuwe manieren van werken. Ook onze vrijwilligers dienen zich op aan te passen. We zetten een duidelijke lijn in naar pro-actief werken. In de vorige beleidsperiode is gestart met kennisopbouw en kennisdeling hierover, waarbij we ook open stonden voor deelname door vrijwilligers van onze Bondgenoten. We zetten dit beleid voort, waarbij we ons specifiek richten op de participatieve rol van de burger en burgerorganisaties. Mede in het kader van het verdrag van FARO, dat de Staat der Nederlanden voornemens is te ondertekenen, ontwikkelen we projecten die inzetten op het vergroten van kennis en het opdoen van nieuwe vaardigheden. Doel is dat burgers en organisaties hiermee een sterkere partner worden van de overheid, daar waar het gaat om beleidsontwikkeling rond erfgoedbehoud.

Vanuit het landelijk bureau zetten we in op de ondersteuning van Bondgenoten en individuele specialisten om hun aandachtsgebied te vertalen naar een bredere doelgroep, bijvoorbeeld door middel van onze publicaties. We koppelen hun kennis en enthousiasme aan de vrijwilligers in onze commissies en werkgroepen. We zetten in op nieuwe communicatiemiddelen om nieuwe doelgroepen aan ons te binnen.

Naast deze beleidslijn blijft reactief werk, het in actie komen voor het behoud van individuele gebouwen, kunstwerken of landschappen helaas noodzakelijk. Ook hierin zal Heemschut de komende jaren haar werk voorzetten, waarbij we incidentele casussen willen inzetten voor de bredere lobby voor aanpassing van overheidsbeleid.

Samenwerking als sleutel tot succes

Samenwerking met lokale en thematische organisaties en actieve, betrokken burgers en gemeenschappen vormt volgens ons de sleutel tot succes. Deze lokale en thematische erfgoedorganisaties zien wij als onze Bondgenoten. De samenwerking kan incidenteel en structureel zijn, afhankelijk van de doelstelling en de activiteiten of acties. Het landelijk bureau geeft daarbij advies en biedt ondersteuning om te komen tot een meer effectieve insteek.

Ons doel is om een zo breed mogelijk netwerk op te bouwen en te onderhouden en waar mogelijk verder uit te bouwen. Onze Bondgenoten (als lid bij onze vereniging aangesloten organisaties) zijn

daarbij de eerste schil. Maar onze ambitie samen te werken strekt zich verder uit. We zien dat door specifieke casussen samenwerking met onze Bondgenoten ontstaat, van wijkniveau tot lokale organisaties.

Landelijk zijn er veel organisaties die zich inzetten voor erfgoedbehoud. Dit netwerk van partners kennen we en spreken we indien nodig aan. We zijn daarbij verenigd in de Federatie Instandhouding Monumenten (FIM) en het Erfgoedplatform van Kunsten '92.

Met overheden, zoals de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, maar ook gemeenten werken we aan het opzetten en onderhouden we contacten. Ons doel bij gemeenten is om permanent op de radar te komen en te blijven als organisatie met kennis, kunde en passie voor erfgoed.

Internationaal is Europa Nostra onze gewaardeerde partner. Met haar programma's als de European Heritage Awards en The 7 Most Endangered Sites werken we mee aan internationale aandacht voor Nederlands bedreigd en gered erfgoed.

Van monumentenzorg naar erfgoedzorg

Spraken we in 1975 nog over het Monumentenjaar, anno 2025 spreken we over erfgoed en erfgoedzorg. Heemschut richt zich daarbij op gebouwd erfgoed en landschappelijk erfgoed. Steeds gaan we daarbij uit van het behoud en de bescherming van erfgoedwaarden. Daarbij richten we ons op oplossingen die leiden tot behoud en kijken we ook naar aspecten als voortgezet gebruik versus herbestemming.

Op beleidsniveau zien we toe op het in stand houden, evalueren en naleven van de Erfgoedwet (op rijksniveau) en Erfgoedverordeningen (op provinciaal en gemeentelijk niveau) en op de instrumenten binnen de Omgevingswet, zoals Omgevingsvisies en Omgevingsplannen. Daarbij moet net als de overheid ook onze organisatie leren om de juiste instrumenten te leren kennen en toe te passen. Dit vergt de komende jaren extra inzet en betrokkenheid van ons bureau en onze vrijwilligers.

We willen bij de politiek en bestuurders de juiste suggesties aandragen om erfgoed beter te beschermen dan wel vooraf nader te laten onderzoeken, zodat tijdig de juiste afweging kan worden gemaakt voor behoud of sloop. Instrumenten waar we ervaring mee moeten opdoen zijn de Omgevingsverordening, de opname van planregels in het Omgevingsplan en Programma's voor bescherming.

Door een breder erfgoedbegrip en door de relatie met de ruimtelijke context behoort mobiel erfgoed inmiddels ook tot het aandachtsgebied van onze vereniging. Binnen ons cultuurlandschap vormt mobiel erfgoed immers voor een verrijking van onze leefomgeving. We zetten ons in voor meer aandacht voor behoud en bescherming van het mobiele erfgoed en ondersteunen individuele organisaties bij het gezamenlijk optrekken bij hun belangenbehartiging.

We besteden aandacht aan roerend erfgoed, als dat een essentieel onderdeel uitmaakt van de bijzondere kwaliteiten van een gebouw. Dit is het geval bij historische interieurs, die in het kader van de Erfgoedwet als ensemble aangewezen kunnen worden. We pleiten op landelijk niveau voor

aanwijzing van een beperkt aantal interieuresembles, onder meer bij kerken, kastelen en buitenplaatsen.

We werken aan het veiligstellen van architectuurgebonden kunst uit de periode van de Wederopbouw en later. Heemschut zet naast reddingen in op meer bewustwording en financiën hiervoor, omdat we zien dat het aantal te herplaatsen kunstwerken groot is en de projecten lastig te financieren zijn.

Tenslotte wil Heemschut de rol van immaterieel erfgoed verkennen. Gebruiken en tradities zijn vaak van essentieel belang voor het behoud van gebouwd erfgoed en ons cultuurlandschap. De wijze van borging van immaterieel erfgoed is daarbij anders dan die in de zorg voor het gebouwde erfgoed. Heemschut wil de komende periode inzetten de verschillende beschermingsmethoden en -technieken nader bij elkaar te brengen, door kennisuitwisseling en inspiratie te bieden.

Erfgoed is duurzaam

Heemschut constateert dat erfgoed vaak wordt bedreigd door sloop onder het mom van duurzaamheid. Maar de te slopen gebouwen staan er al. Dat wordt vaak nog niet of onvoldoende meegenomen in de berekeningen betreffende duurzaamheid. Samen met andere organisaties en deskundigen zetten we ons in om eerlijke, reële berekeningsmethodieken betreffende duurzaamheid onder de aandacht te brengen als het gaat om investeringen in de toekomst van gebouwen. Met name bij volkshuisvesting en scholen maar ook bij woonhuizen speelt die discussie volop. We zetten ons de komende jaren met partners in op verdere kennisontwikkeling betreffende duurzaamheid als instrument bij belangenbehartiging rond het behoud van erfgoed.

Invloed op overheidsbeleid

We richten ons met onze vrijwilligers vooral op overheden op gemeentelijk en provinciaal niveau. Het landelijk bureau richt zich op het landelijk en intergemeentelijk en -provinciaal beleid. Daarbij zetten we in eerste instantie in op het onder de aandacht brengen van het belang van erfgoed, de verankering in beleid en de evaluatie daarvan en de verankering in wet- en regelgeving en de naleving daarvan. We gaan de discussie aan over de noodzaak van en de kansen om een betere bescherming van erfgoed te realiseren, en wat de risico's zijn van het niet opzetten, implementeren of uitvoeren van beleid.

We constateren dat de bescherming van erfgoed door rijk en gemeenten meer en meer onder druk staat. Overheden hebben op alle niveaus minder budget en kennis en kunde zijn soms helemaal verdwenen. Meer en meer is het ook daarom aan burgers en burgerorganisaties om, vanuit eigen initiatief, overheden te wijzen op hun wettelijke taak, maar ook op het succes van de inzet van beleid. Heemschut vervult de rol van aanjager van beleidsontwikkeling en waakt over de uitvoering ervan. Tegelijkertijd komen we in actie bij acute en actuele casussen van bedreiging van erfgoed.

Omdat de nieuwe Omgevingswet een nieuw speelveld met zich meebrengt zullen we ons, daar waar (financieel en inhoudelijk) mogelijk, richten op het verkrijgen van jurisprudentie, onder meer daar waar het de instructieregel over de omgeving van het monument betreft. Het liefst doen we dat in

samenwerking met andere organisaties, waarbij we op zoek gaan naar deskundige ondersteuning tegen een maatschappelijk tarief.

Een gezonde vereniging

Binnen de vereniging vormt de Algemene Vergadering van Leden het hoogste orgaan. Heemschut kent daarnaast een bestuur een Raad van Toezicht. In deze beleidsperiode zal worden gezien of deze constructie houdbaar is als governance model of aanpassing behoeft.

Middels lezingen, excursies, boeken en natuurlijk ons meer dan 100 jaar jonge tijdschrift Heemschut houden we binding met onze leden en lezers en proberen we een breed publiek voor Heemschut te interesseren. We werken de komende periode stapsgewijs en proefondervindelijk aan nieuwe vormen van bekendheid. Dat kan via sociale media of andere vormen. Bij ledenbinding zetten we ook in op het bij de leden onder de aandacht brengen van de mogelijkheid zelf bij leven of bij testament een fonds op naam op te richten voor specifieke bijdragen aan erfgoedbehoud.

Heemschut is een financieel gezonde vereniging, die erkend is als culturele ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling). De financiering van de bestaande werkzaamheden wordt deels gedekt via de contributie van de leden en deels via de rendementen uit ons vermogen.

Als er meer taken moeten worden uitgevoerd, meer ondersteuning moet worden geboden of nieuwe projecten worden opgezet betekent dit een extra investering in de organisatie. Om extra taken te kunnen uitvoeren zal projectmatig extra geld vrijgemaakt dienen te worden dan wel extern geld dienen te worden geworven. Het credo is: door te dóen verwerven we draagvlak. Zonder activiteiten geen bekendheid. En zonder bekendheid geen impact.

Heemschut is niet in de laatste plaats een gezellige vereniging. Leden, vrijwilligers, potentiële donateurs en erflaters vinden elkaar vanuit hun passie voor de schoonheid van ons erfgoed en onze strijd voor het behoud daarvan. Met het organiseren van allerlei soorten bijeenkomsten werken we aan ontmoetingen en continuïteit van deze groep betrokkenen. Het is van belang de Bondsgedachte, waarbij naast de leden ook organisaties elkaar via Heemschut ontmoeten, de komende jaren meer uit te werken. Dat kan bijvoorbeeld door themadagen maar ook door het aanbieden van online tools.

Hoe verder?

Het uitwerken van dit beleidsplan zal geschieden in jaarplannen, waarin de ambitie en doelen nader worden uitgewerkt. Daarbij zal door middel van de jaarlijks vast te stellen begroting worden gekeken naar de financiële haalbaarheid van de plannen en projecten, voortkomend uit dit beleidsplan.

(Dit beleidsplan ligt ter vaststelling voor in de Algemene Vergadering van Leden op 27 juni 2025.)